

ENERJİ PİYASASINDA KOOPERATİFLEŞME

****Özlem Dögerlioğlu Işıksungur'un Gas&Power Dergisi için yazdığı köşe yazısı**

Yirminci yüzyıldan itibaren, azalan enerji kaynaklarının neden olduğu enerji fiyatlarındaki yükseliş ve enerji kullanımının neden olduğu olumsuz etkileri ortadan kaldırma düşüncesi; enerji kullanımında, çevreye zarar vermeyen, yenilenebilir alternatif enerji kaynaklarının araştırılmasını ve kullanıma sunulmasını gerekli kılmış, bu yaklaşım aynı zamanda yeni bir modelin, “enerji kooperatifleri”nin de önünü açmıştır.

Enerji Kooperatifi nedir?

Kooperatif, işbirliği ve işbirliğine dayalı ekonomik faaliyetler olarak tanımlanabilir¹. Bu işbirliği modelinde, üyeler, ortak amaç olan ekonomik, sosyal, çevresel ihtiyaçların karşılanması için gönüllü olarak, demokratik kurallarla yönetilen bağımsız bir organizasyon oluşturmaktadır². Kooperatifçilik prensipleri çerçevesinde, tüm bireylerin herhangi bir ayırım yapılmaksızın bu organizasyona girebilmesi esas olup, politika oluşturma, karar verme konularına katılan ortaklar tarafından demokratik olarak yönetilen kooperatifte, her üye bir oya sahiptir. Kooperatif tarafından alınan kararlar, üyelerinin çeşitli ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamak için özel ilkeler ve değerler rehberliğinde verilmiş kararlardır. Üyeler, kooperatif sermayesine eşit olarak katılmaktadır. Özerk ve bağımsız bir organizasyon olan kooperatif, üyelerine eğitim ve öğretim hizmeti sunmakta olup, kooperatiflerarası işbirliği ve ortaklarca onaylanan politikaları aracılığıyla da toplumun sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlanmaktadır³.

Kooperatifin Enerji Piyasası Açısından Önemi

Kurumsal yapısı itibarıyla demokratik bir teşkilatlanma niteliği gösteren “enerji kooperatifleri”, amaca ulaşmada kullanılacak önemli bir araçtır, rekabeti arttırıcı etkisiyle, kaynakların verimli dağılmasına da olumlu katkıda bulunabilme özelliği bulunmaktadır. Gönüllü katılımcı ilişkiye dayalı kurulan ve demokratik şekilde işletilen bu sistem, yerel olarak ihtiyaç duyulan hizmetleri sağlayabilir, istihdam yaratabilir, yoksullukla mücadeleye, çevrenin korunmasına, yatırım oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Tüm bunları yapmak suretiyle de ekonomiye ve sürdürülebilir kalkınmaya dolayısıyla toplumun kalkınmasına ve ekonominin güçlenmesine zemin hazırlar. Örneğin Danimarka’da rüzgar enerjisi kapasitesinin yaklaşık %23’ünün sahibi enerji kooperatifleri olup, yaklaşık 150.000 aile de rüzgar enerjisi kooperatiflerinin üyesidir⁴. Enerji kooperatifleri, sürdürülebilir enerji arzının sağlanması için gerekli uzun dönem yatırımlarının yapılmasında önemli rol oynamakta ve çoklu ortaklık yapısıyla, zor enerji projelerinin hayata geçirilmesinde (Amerika’da kırsal alanlara elektrik götürülmesi örneğinde olduğu gibi) önemli bir rol üstlenmektedir. Enerji kooperatifi modelinin yaygınlaştığı ülkeler, enerji tedarik problemlerinin üstesinden gelinmesinde zorluk yaşamamaktadır. Zira özel sektör yatırımcısının yüksek yatırım maliyetleri ve piyasadaki enerji fiyatlarının düşüklüğünü ileri sürerek, kârlı olmadığı gerekçesiyle enerji yatırımı yapmaktan kaçındığı durumda, tedarik sorunu “enerji kooperatiferi” sayesinde aşılabilmektedir. Yine enerji kooperatifleri, yerel veya diğer kamu kurum ve kuruluşları arasında yapılacak işbirlikleri sayesinde sorunların çözümünde etkili olabilmektedir. “Hesap verebilirlik” ve kırsal çeşitliliğin sağlanması diğer faydaları arasında sayılabilir. Örneğin, biomass’la ilgili bir projede çiftçilerin ve arazi sahiplerinin bir çatı altında işbirliği yapabilmemesi mümkün hale gelebilmektedir⁵.

Enerji Piyasasındaki Kooperatifleşmede Dünya Örnekleri

Danimarka, İsveç (özellikle biyogaz alanında) İngiltere, Almanya, Hollanda’da çok yaygın bir uygulama olan “enerji kooperatifleri”nin sayısı Avrupa’da hızla artmaktadır. Örneğin İngiltere’de son dört yıl içinde enerji kooperatifleri % 24 oranındaki artışla, kurulan kooperatifler arasında ilk sırada yer almaktadır. İngiltere’de enerji kooperatifleri, 2002 yılında kurulan Energy4All çatısı altında toplanmış olup⁶, rüzgar enerjisi yanında güneş enerjisi ile ilgili çalışmalar da desteklemektedir. Yine, Danimarka rüzgar sanayisinin desteklenmesi amacıyla kooperatif sistemini uygulamakta olup, 2020 senesine kadar Eiffel Kulesinin yüksekliğinin geçebileceği belirtilen Hvidovre kıyı ötesi (offshore) rüzgar türbini projesi dahil pek çok rüzgar projesi kooperatifler aracılığıyla desteklenmektedir⁷.

Avrupa'nın enerji sektöründeki kooperatifleşmede en güçlü ülkesi Danimarka olup, 1970'lerin başında üç yerel Danimarkalı ailenin işbirliği yaparak kurduğu "Middlegrunden Kooperatifi" (rüzgâr türbini) bugün yaklaşık 8.600 üyeye sahip olup, yenilenebilir enerji sektöründe ilk enerji kooperatifi olma özelliğini göstermektedir. İngiltere'de ise, enerji kooperatiflerinin öncülüğünü Baywind enerji kooperatifi oluşturmaktadır⁸.

Enerji Kooperatifleri, Avrupa dışında Kanada ve Amerika'da da uygulanmaktadır. Örneğin Amerika'da kırsal alanların elektriksiz kalmaması amacıyla 1935'li yıllarda "kırsal elektrik kooperatifleri" modeli geliştirilmiş ve modelin oturması için ilk 10 yıl düşük faizli kamu finansmanı sağlanmıştır. 1944'te bu finansman desteği %2 olarak 25 yıla uzatılmıştır. Bugün Amerika'da 900'ün üzerinde kırsal enerji kooperatifi ulusal enerji hatlarının % 40'ına sahip olup, 47 eyalette 42 milyon kişiye enerji temin etmektedir. Temin edilen enerjinin %11'i yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanmaktadır⁹. Kanada'da ise Kanada Kooperatif Derneği¹⁰ çatısı altında yer alan rüzgâr enerjisi kooperatifleri 2000'li yıllarda gelişme göstermeye başlamıştır.

Türk Enerji Piyasasında Kooperatifleşme

Tüm dünyada sayıları hızla artan "enerji kooperatifleri" maalesef ülkemizde gelişmemiştir. Bununla birlikte, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nün "Kooperatifçilik Strateji ve Eylem Planı 2012-2016"da da belirtildiği üzere "enerji kooperatiflerinin" ülkemizde de oluşturulması arzu edilmekte olup, buna ilişkin çalışmalara başlandığı belirtilmektedir. Ancak sistem geliştirilirken, "sürdürülebilir enerji temini" açısından önemli ve zorunlu olan "enerji kooperatifçiliğinde" "destek mekanizmasının önemi" özellikle üzerinde durulması gereken bir konudur. Örneğin Danimarka'da doğrudan kamu veya yerel otorite desteği, projelerin ön planlama aşamasında finansal destek, kooperatif üyelerinin hisse satın alabilmesi için banka kredisi sağlanması, vergisiz yatırım imkanları olmak üzere farklı destekleme mekanizmalarıyla "enerji kooperatifçiliği" teşvik edilmektedir. Diğer ülkelerde de enerji kooperatifçiliğini teşvik etmeye yönelik farklı destek mekanizmaları mevcuttur. Ülkemizde "enerji kooperatifçiliği"ne ilişkin hukuki altyapı açıkça ve bir an önce düzenlenmeli, bireyler güçlü destek mekanizmalarıyla "enerji kooperatifi" oluşturmaya özendirilmelidir.

1 Hakkı Çetin, Kalkınma sürecinde Kooperatifçiliğin sosyal, ekonomik ve demokratik etkileri üzerine genel bir değerlendirme, s.36. <http://girisim.comu.edu.tr/dergiall/eskisyilr/4in2/cetin.pdf>

2 Mülayim Ziya Gökalp, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları 2006, s.17

3 International Co-operative Alliance(ICA)(1995) Statement on Co-operative Identity. www.ica.coop

4 "Co-operative energy:lessons from Denmark and Sweeden", s.26. <http://www.uk.coop/document/co-operative-energy-lessons-denmark-and-sweden>.

5 "Co-operative energy:lessons from Denmark and Sweeden", s.11.

6 <http://www.energy4all.co.uk>

7 Tübitak,Yenilik Stratejisi Hazırlanmasına İlişkin Bilgi Notu s. 11,http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/btyk/22/BTYK22_Ek5_Enerji_Bilgi_Notu.pdf

8 <http://www.baywind.co.uk>

9 "Co-operative Energy and Sustainable Social Science", s.3.

10 <http://www.coopscanada.coop/>